

БИЗНЕСТІ ЖАУАПТЫ ЖҮРГІЗУ

2022

ECONOMIC
RESEARCH
INSTITUTE
QAZAQSTAN

ЭЫДҰ-НЫҢ КӨПҰЛТТЫ КӘСІПОРЫНДАРҒА

АРНАЛҒАН БАСШЫЛЫҚ
ҚАҒИДАТТАРЫ

National
Contact
Point
Qazaqstan

Қазақстанның Ұлттық
байланыс орталығы

OECD

БИЗНЕСТІ ЖАУАПТЫ ЖҮРГІЗУ ДЕГЕНІМІЗ НЕ?

Бизнесі жауапты жүргізу (БЖЖ) – бұл Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы (ЭЫДҰ) пайдаланатын, инвестициялардың, адам құқықтарының, тұтынушылардың құқықтарын қорғаудың және тиісті сақтықтың ерекше рөлін көрсететін стандарттар.

БЖЖ барлық кәсіпорындар заңды мәртебесіне, мөлшеріне, меншік нысанына немесе секторына қарамастан, олар жұмыс істейтін елдерде тұрақты дамуға ықпал ете отырып, өз қызметінің теріс салдарын болдырмайды және жояды деп белгілейді.

БЖЖ стандарттары 1976 жылы ЭЫДҰ-ның көпұлтты компанияларға арналған Басшылық қағидаттарындағы ұсынымдардан құралған.

2011 жылы халықаралық инвестициялар саласында болған өзгерістерге байланысты ЭЫДҰ-ның Басшылық қағидаттары өзектендірілді, онда оларды қолдану аясы кеңейді, «тиісті байқағыштық» термині енгізілді, сондай-ақ адам құқықтарына арналған тарау толықтырылды.

OECD **GUIDELINES**
FOR MULTINATIONAL
ENTERPRISES

ЭЫДҰ-НЫҢ БАСШЫЛЫҚ ҚАҒИДАТТАРЫ

ЭЫДҰ-ның көпұлтты компанияларға арналған Басшылық қағидаттары-бұл мемлекеттік саясатқа қайшы келмейтін көпұлтты компаниялардың қызметін қамтамасыз етуге, кәсіпорындар мен қоғам арасындағы өзара сенім негіздерін нығайтуға, инвестициялық ахуалды жақсартуға жәрдемдесуге және көпұлтты кәсіпорындардың орнықты дамуға үлесін кеңейтуге арналған қағидаттар жиынтығы.

ЭЫДҰ Басшылық қағидаттары қызметінің жүзеге асырылуын қадағалау ЭЫДҰ Инвестициялар комитетіне жүктелген.

БАСШЫЛЫҚ ҚАҒИДАТТАР:

- БЖЖ ең толық халықаралық стандарты;
- бизнес, кәсіподақтар және азаматтық қоғам мақұлдаған көпұлтты компанияларға арналған әдеп кодексі;

- заңды түрде міндетті емес, бірақ қол қойған үкіметтер олардың орындалуы мен сақталуын қамтамасыз етуге міндетті. Басшылық қағидаттары көпұлтты кәсіпорындарға олардың қызметін мемлекеттің жүргізіп отырған саясатымен үйлестіруге көмектеседі. Негізгі аспект ашық инвестициялық ахуалды кәсіпорындардың міндеттерімен теңдестіру болып табылады.

ЭЫДҰ-НЫҢ БАСШЫЛЫҚ ҚАҒИДАТТАРЫ- НА СӘЙКЕС КӘСІПОРЫНДАР:

- 1) орнықты дамуға қол жеткізу мақсатында экономикалық, экологиялық және әлеуметтік дамуға жәрдемдесу
- 2) кәсіпорын қызметінің нәтижесінде туындауы мүмкін қолайсыз әсерді болдырмау немесе осындай қолайсыз әсерді жұмсарту жөнінде шаралар қабылдау.

КӨПҰЛТТЫ КӘСІПОРЫНДАР

ЭЫДҰ-ның Басшылық қағидаттары өз қызметін жүзеге асыратын немесе ЭЫДҰ-ның Басшылық қағидаттарын қолданатын елдерде болатын көпұлтты кәсіпорындарға қатысты қолданылады.

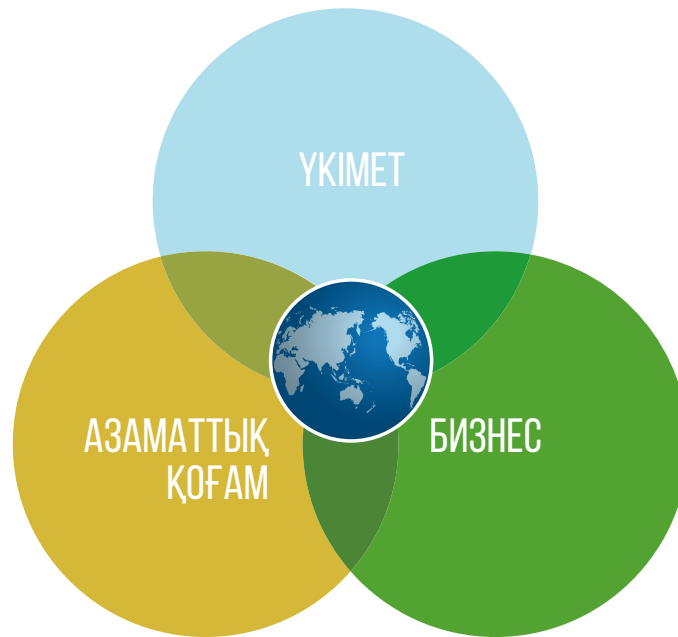
Көпұлтты кәсіпорын – бұл кез-келген меншік нысанындағы кәсіпорын (компания, ұйым), оның ішінде экономиканың барлық салаларында жұмыс істейтін және өз қызметін үйлестіруге мүмкіндік беретін бірнеше елде құрылған бас компаниялар және (немесе) жергілікті бөлімшелер (филиалдар, өкілдіктер).

ЭЫДҰ Басшылық қағидаттарында көпұлтты кәсіпорынның анықтамасы жоқ, өйткені мұндай кәсіпорындар экономиканың барлық салаларында жұмыс істейді және әдетте бірден артық елде орналасқан компаниялар немесе басқа ұйымдар болып табылады.

Бұл жеке кәсіпорындарға да, мемлекеттік кәсіпорындарға да, аралас меншік құрылымы бар кәсіпорындарға да қатысты.

ЭЫДҰ-НЫҢ БАСШЫЛЫҚ ҚАҒИДАТТАРЫНЫҢ НЫСАНАЛЫ АУДИТОРИЯСЫ

ҮКІМЕТТІҢ РӨЛІ

- Ұлттық байланыс орталығын құру;
- Барлық мүдделі ұйымдар мен тұлғалар арасында БЖЖ қағидаттарын танымал ету;
- Дауларды сотқа дейін реттеу;
- Басқа елдердің ҰБО-мен ақпарат алмасу;
- Барлық мүдделі тараптармен БЖЖ бойынша жаңа нұсқаулықтарды бірлесіп әзірлеу.

КӘСІПОРЫНДАРДЫҢ РӨЛІ

- Өз қызметінің қоршаған ортаға және адамға теріс әсер ету тәуекелдерін анықтау;
- Тәуекелдердің туындауын болдырмауға бағытталған іс-шараларды әзірлеу және орындалуын бақылау;
- Бизнес бойынша барлық серіктестердің БЖЖ қағидаттарын қолдануды мақұлдау;
- БЖЖ бойынша компания қызметін насихаттау.

ЭЫДҰ БАСШЫЛЫҚ ҚАҒИДАТ- ТАРЫНЫҢ БАҒЫТТАРЫ

ТҰЖЫРЫМДАМА ЖӘНЕ ҚАҒИДАТТАРЫ

Қағидаттар үкіметтердің көпұлтты кәсіпорындарға бағытталған ұсыныстары болып табылады.

Ұлттық заңнаманы сақтау кәсіпорындардың бірінші міндеті болып табылады.

Мемлекеттер өз аумақтарында жұмыс істейтін кәсіпорындардың қағидаттарды сақтауын көтермелейді.

Қағидаттар көпұлтты және отандық кәсіпорындар үшін режимдік айырмашылықтарды енгізуге арналмаған; олар барлық кәсіпорындар үшін тиісті тәжірибені көрсетеді. Қағидаттарды мемлекеттер көпұлтты кәсіпорындар инвестиция салатын елде протекционистік мақсатта пайдаланбауы керек.

Мемлекеттер көпұлтты кәсіпорындар жұмыс істейтін жағдайларды анықтауға құқылы.

ЖАЛПЫ САЯСАТ

Кәсіпорындар өз қызметін жүзеге асыратын елдерде белгіленген саясат шараларын толығымен ескеруі керек, сонымен қатар басқа мүдделі тұлғалардың пікірлерін ескеруі керек.

Кәсіпорындар тұрақты дамуға қол жеткізу үшін экономикалық, экологиялық және әлеуметтік прогреске жәрдемдесуі керек.

АҚПАРАТТЫ АШУ

Кәсіпорындар өз қызметі, құрылымы, қаржылық жағдайы, нәтижелері, меншігі, қадағалауы және қызметкерлері туралы сенімді ақпарат беруі керек.

Сондай-ақ, кәсіпорындар қаржылық және қаржылық емес есептердің жоғары стандарттарын ұстануы керек.

АДАМ ҚҰҚЫҚТАРЫ

Кәсіпорындар адам құқықтарын құрметтеуге, оларды бұзбауға және оған өз қызметі мен серіктестердің қызметі аясында қатыспауға және олар туындаған жағдайларға қысым жасау арқылы жауап беруге міндетті.

Кәсіпорындар адам құқықтарының өзіндік саясатына ие болуы, оны бақылауы және олардың қызметінің жағымсыз салдарын жоюдың өзіндік тетіктері болуы керек.

ЕҢБЕК ЖӘНЕ ӨНДІРІСТІК ҚАТЫНАСТАР

Кәсіпорындар:

- кәсіподақтардың құқықтарын құрметтеуге,
- жалпы жиналыстар құқығына,
- мәжбүрлі және балалар еңбегін тиімді алып тастау мүддесінде әрекет етуге,
- қызметкерлерді қызмет барысында да, жұмысқа орналасу кезінде де кемсітпеуге міндетті.

ҚОРШАҒАН ОРТА

Кәсіпорындар:

- қоршаған ортаны қорғау, қоғамдық денсаулық және қауіпсіздік қажеттілігін тиісті түрде ескеру;
- қоршаған ортаға және қауіпсіздікке әсер ету туралы ақпаратты жинауға және бағалау жүйесін пысықтауға,
- қоғамға және қызметкерлерге олардың қызметінің қоршаған ортаға ықтимал теріс әсері туралы уақтылы ақпарат беруге міндетті.

ПАРАҚОРЛЫҚПЕН, ПАРА ҰСЫНУМЕН ЖӘНЕ БОПСАЛАУМЕН КҮРЕС

Кәсіпорындар бизнесті немесе қандай да бір заңсыз артықшылықтарды алу немесе сақтау үшін пара немесе басқа да заңсыз артықшылықтарды тікелей немесе жанама түрде ұсынбауы, уәде етпеуі, бермеуі немесе талап етпеуі керек.

Кәсіпорындар парақорлыққа тыйым салуға және өз қызметінің ашықтығын арттыруға, қызметкерлердің хабардар болуына және олардың компания саясатын сақтауына жәрдемдесуге, мемлекеттік лауазымдар мен саяси партиялар немесе қоғамдық ұйымдар лауазымдарына орналасуға кандидаттардың пайдасына заңсыз жарналарды жүзеге асырмауға тиіс.

Кәсіпорындар парақорлықтың алдын алу және анықтау бойынша ішкі бақылау, этика және белгіленген талаптарды сақтау бағдарламалары мен шараларын әзірлеп, енгізуі керек.

ТҰТЫНУШЫЛАРДЫҢ МҮДДЕЛЕРІ

Тұтынушылармен жұмыс істеу кезінде кәсіпорындар бизнесті әділ жүргізу, маркетинг және жарнама практикасын ұстануы, сондай-ақ ұсынылатын тауарлар мен қызметтердің қауіпсіздігі мен сапасын қамтамасыз ету жөнінде шаралар қабылдауы тиіс.

Кәсіпорындар

- денсаулық пен қауіпсіздіктің барлық құқықтық стандарттарын орындауы,
- саналы шешімдер қабылдау үшін тұтынушыларға ақпарат беруі,
- адастыратын, алаяқтық сипатқа ие немесе

арамдық болып табылатын кез-келген практикамен айналыспауы қажет.

Кәсіпорындар денсаулыққа, қоғамдық қауіпсіздікке және қоршаған ортаға елеулі қауіп-қатердің алдын алу мақсатында мемлекеттік органдармен ынтымақтасуы тиіс.

ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Кәсіпорындарға:

- өз қызметінің ғылыми-техникалық саясатқа және олар қызметін жүзеге асыратын елдердің жоспарларына сәйкестігін қамтамасыз етуге ұмтылу;
- жергілікті және ұлттық инновациялық әлеуетті дамытуға жәрдемдесу;
- жергілікті нарықтың қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін ғылыми және техникалық даму жөніндегі жұмыстарды жүргізуге, ғылыми-техникалық жұмыстарды орындау үшін қабылдаушы елдің персоналын тартуға, сондай-ақ коммерциялық қажеттіліктерді ескере отырып, оларды оқытуға жәрдемдесу;
- жергілікті университеттермен, мемлекеттік зерттеу институттарымен байланысты дамыту және жергілікті өндірушілермен немесе салалық бірлестіктермен бірлескен зерттеу жобаларына қатысу қажет.

БӘСЕКЕЛЕСТІК

Кәсіпорындар:

- өз қызметін бәсекелестік туралы заңдар мен құқық нормаларына сәйкес жүргізуге,
- бағалық сөз байласуды, сауда-саттықта сөз байласуды жүзеге асырудан, өндіріске шектеулер немесе квота енгізуден, клиенттерді, өнім берушілерді, аумақтарды бөлу жо-

лымен нарықтарды бөлуден тартынуға;

- елдің тергеу монополияға қарсы органдарымен ынтымақтасу;
- барлық қолданылатын монополияға қарсы заңдар мен нормативтік актілерді сақтаудың маңыздылығы туралы қызметкерлердің хабардар болуын тұрақты түрде арттыруға жәрдемдесу, сондай-ақ кәсіпорынның жоғары басшылығын бәсекелестік саласындағы мәселелерге үйрету.

САЛЫҚ САЛУ

Кәсіпорындар салық міндеттемелерін салық құқығы мен мемлекеттің салық заңнамасының талаптарына сәйкес уақтылы орындауы керек. Сондай-ақ, салық ауыртпалығын азайту үшін кірістер мен шығыстарды шетелге жылжытпай, салық мөлшерін дұрыс анықтау үшін билікке сенімді ақпарат беріңіз.

Кәсіпорындар салық басқаруды және салық заңнамасын сақтауды олардың қадағалау және тәуекелдерді басқару жүйелерінің маңызды элементтері ретінде қарастыруы керек.

ЭЫДҰ-НЫҢ БАСШЫЛЫҚ ҚАҒИДАТТАРЫНА ҚОСЫЛҒАНДАРДЫҢ БАРЛЫҒЫ ӨЗ АУМАҚТАРЫНДА ҰБО ҚҰРУҒА МІНДЕТТІ

ЭЫДҰ Басшылық қағидаттарын қолдау бірегей тетіктің - Ұлттық байланыс орталығының (ҰБО) көмегімен жүзеге асырылады.

ҰБО практикалық мәселелер мен туындаған дауларды шешу үшін медиация және келісу рәсімдері (сотқа дейін реттеу) үшін платформа болып табылады.

Қазіргі уақытта ҰБО

ЭЫДҰ-ға мүше 38 елде және ЭЫДҰ-ға мүше емес 12 елде жұмыс істейді

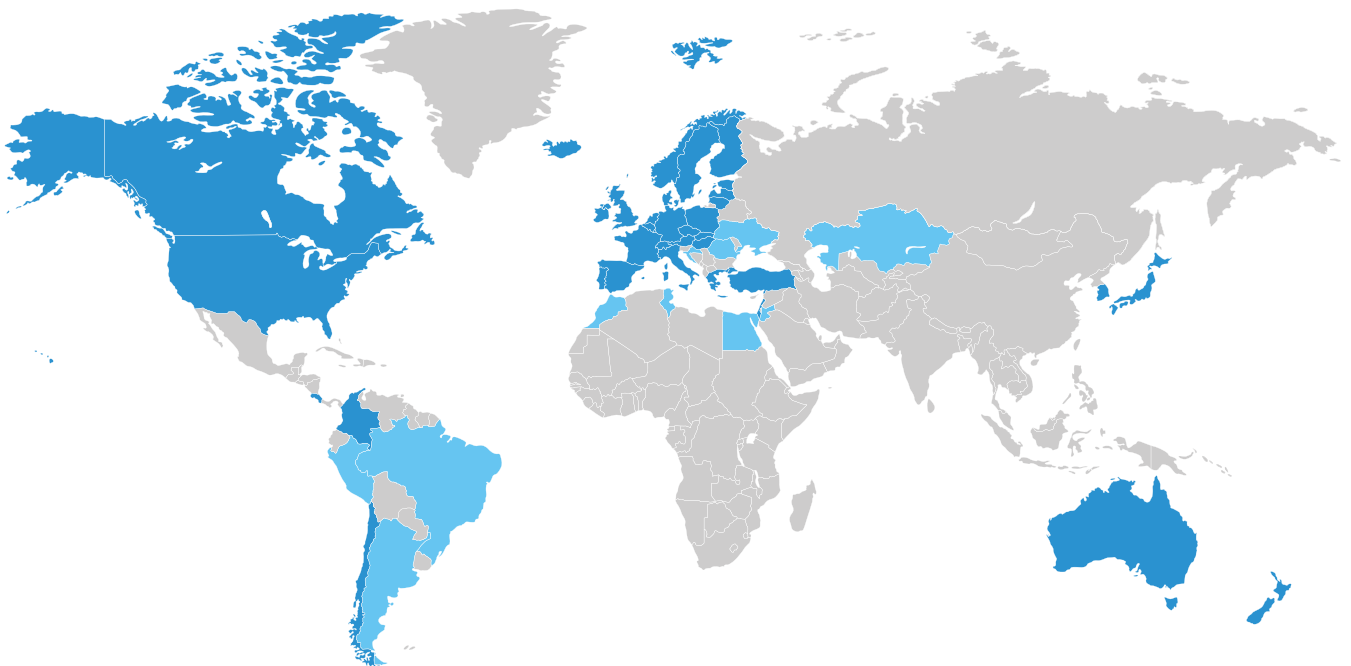
Барлық 50 елге тікелей шетелдік инвестициялардың 80% тиесілі.

2000 жылдан бастап 2021 жылға дейін барлығы 450-ден астам жағдай қаралды, оның ішінде:

57% жалпы саясат мәселелеріне,

53% жұмыспен қамту және еңбек қатынастары мәселелеріне қатысты.

Жалпы алғанда, 36% жағдай бойынша тараптар арасында келісімдерге қол жеткізілді, ал 33% жағдай туралы ЭЫДҰ-ның Басшылық қағидаттарына сәйкес компаниялардың ішкі саясаты өзгертілді.

 ЭЫДҰ-ға қатысушы елдер

 ЭЫДҰ мүшелері болып табылмайтын елдер

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҰЛТТЫҚ БАЙЛАНЫС ОРТАЛЫҒЫ

Қазақстанның Ұлттық байланыс орталығы-ЭЫДҰ Басшылық қағидаттарының ережелерін бұзу туралы өтініштер бойынша шешім қабылдайтын тұрақты жұмыс істейтін орган.

ҰБО мақсаты ЭЫДҰ Басшылық қағидаттарын ілгерілету және іске асыру, дауларды баламалы реттеуді қамтамасыз ету және ЭЫДҰ Басшылық қағидаттарын бұзу кезінде келісу рәсімдерін жүргізу болып табылады.

Қазақстандағы ҰБО рөлін Қазақстанның Ұлттық экономика министрлігі атқарады.

Қазақстандағы ҰБО Қазақстан Республикасының Конституциясын, заңдарын, Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілерін, ЭЫДҰ-ның Басшылық қағидаттарын және ЭЫДҰ Декларациясын басшылыққа алады.

ҰБО МІНДЕТТЕРІ

Кәсіпорындардың ЭЫДҰ-ның Басшылық қағидаттарын болжамды сақтамауы нәтижесінде туындайтын өтініш берушілердің сұрау салулары мен өтініштерін қарау

ЭЫДҰ Басшылық қағидаттары туралы қоғам пен бизнес - қоғамдастықтың хабардарлығын арттыру (бұқаралық ақпарат құралдары, семинарлар, дөңгелек үстелдер арқылы)

ЭЫДҰ Басшылық қағидаттарының ережелерін бұзу туралы өтініштерді қарау кезінде басқа елдердің ҰБО-мен ынтымақтастық және өзара іс-қимыл жасау

ҚАЗАҚСТАНДА ҰБО ЖҰМЫС ІСТЕУ ҚАҒИДАТТАРЫ

ӘДІЛДІК

ЗЫДҰ БАСШЫЛЫҚ ҚАҒИ-
ДАТТАРЫН САҚТАУ

АШЫҚТЫҚ

БЕЙТАРАПТЫҚ

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ҰБО ҰЙЫМДАСТЫ- РУШЫЛЫҚ ҚҰРЫЛЫМЫ

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЭКОНОМИКА- ЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕР ИНСТИТУТЫ

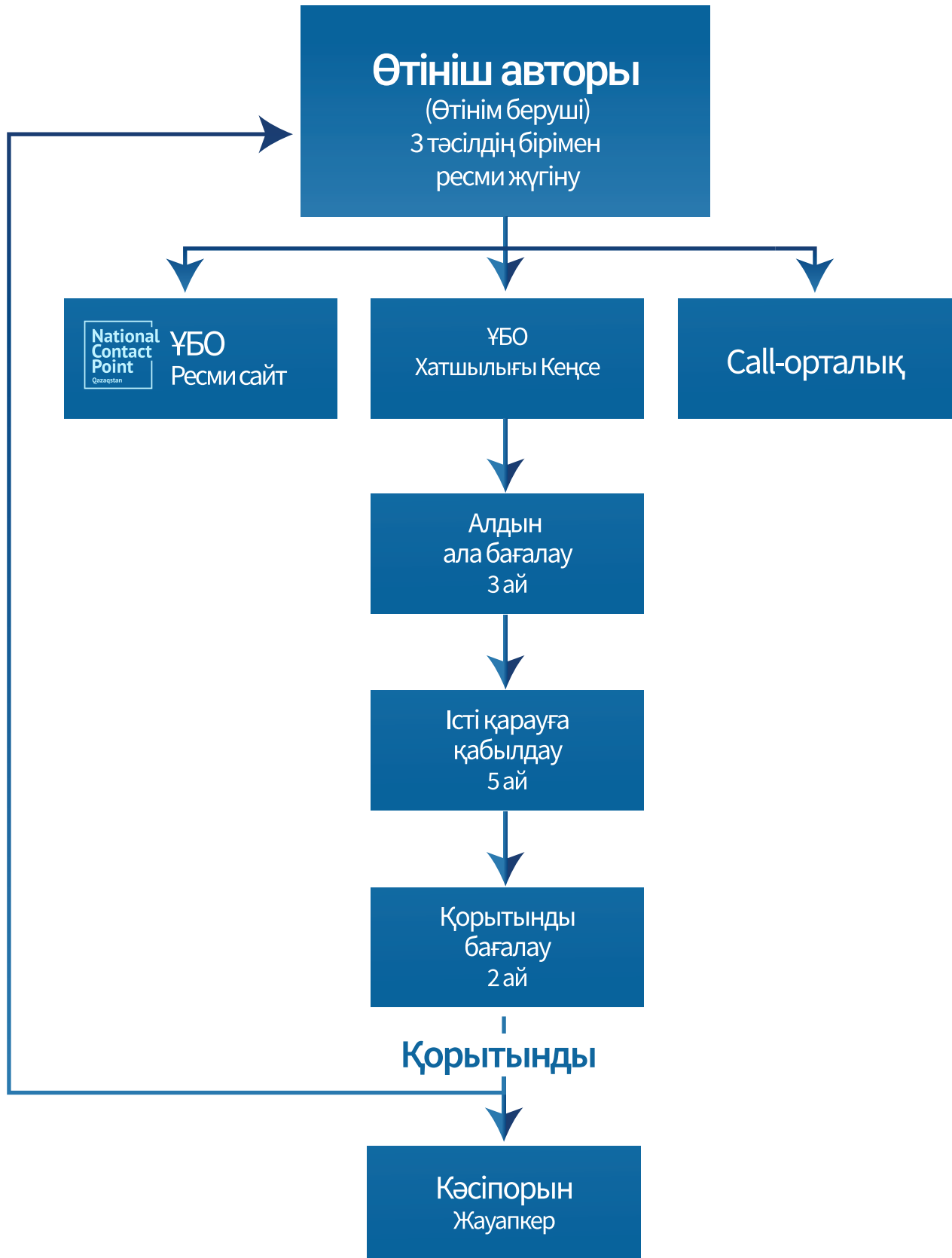
1961 жылғы 11 мамырда құрылған және Пенсильвания Университетінің «Әлемнің ой-талқы орталықтары» (Think tanks and Civil Society Program, TTSP) рейтингінде 20-орынды иеленеді.

ERI қызметі елдің экономикалық стратегиясының іске асырылу барысын ғылыми тұрғыдан қамтамасыз етуге, экономиканың жай-күйін талдауға және оның келешекке дамуын болжауға, тұрақты экономикалық өсуге жәрдемдесуге, халықтың өмір сүру деңгейі мен сапасын арттыруға бағытталған.

ERI-дің кадрлық әлеуеті шамамен 140 адамды құрайды, олардың 52%-ы магистрлер, PhD, кандидаттар мен экономика ғылымдарының докторлары болып табылады.

ERI-ге Қазақстандағы ҰБО Хатшылығының функциялары жүктелді.

ЭЫДҰ БАСШЫЛЫҚ ҚАҒИДАТТАРЫНЫҢ БҰЗЫЛУЫ ТУРАЛЫ ӨТІНІШТЕРДІ ҚАРАУ ТӘРТІБІ

ЭЫДҰ БАСШЫЛЫҚ ҚАҒИДАТТАРЫНЫҢ БҰЗЫЛУЫ ТУРАЛЫ ӨТІНІШТЕРДІ ҚАРАУ ТӘРТІБІ

Бірінші кезең – автор өтінішті ҰБО Хатшылығына жібереді, онда ол талдануы тиіс: негізділігі тұрғысынан тексеру жүргізіледі, тараптармен кездесулер жүзеге асырылады.

Талдау қорытындысы бойынша ҰБО өндіріске өтінішті қабылдау/қабылдамау туралы шешім қабылдайды.

Екінші кезең-ҰБО тараптардың өзара келісімге қол жеткізуі үшін барлық күш-жігерін жұмсайды: кездесулер өткізеді, туындаған жағдайды реттеу рәсімдері мен тәсілдерін түсіндіреді. Қажет болған жағдайда ҰБО медиацияны немесе бірлескен келіссөздерді ұсына алады.

Үшінші кезең- ҰБО болашақта ЭЫДҰ-ның Басшылық қағидаттарын бұзбауға көмектесетін кәсіпорын үшін ұсынымдар болуы мүмкін шешім шығарады.

Өтініштерді қарау аяқталғаннан кейін ҰБО Хатшылығы қорытындыны тараптарға жібереді және ҰБО шешімінің орындалуына мониторинг жүргізеді.

Өтінішті қарау барысы туралы ақпаратты ҰБО Хатшылығының сайтынан көруге болады: ncp.economy.kz

ӨТІНІШ БЕРУ ТӘРТІБІ

ҰБО МІНДЕТТЕРІ

ncp.economy.kz сайтында электрондық өтініш бланкін толтыру және «Жіберу» батырмасын басу

ҰБО кеңсесі

Өтінішті үлгі бойынша жасау (бланкті ҰБО сайтынан жүктеп алуға болады) және Кеңсеге пошта қызметі арқылы жолдау

Call-center

+7 7172 99 99 12,
нөміріне хабарласу және өтініш пен байланыс деректемелерін қалдыру

e-Otinish

Жүйеге ЭЦҚ арқылы кіру, ұйымды («ЭЗИ» АҚ) таңдау және өтініш қалдыру

ОСЫ СІЛТЕМЕ БОЙЫНША ӨТІНІШ НЫСАНЫ ОРНАЛАСҚАН,
ҰБО РЕСМИ САЙТЫНДА ОРНАЛАСТЫРЫЛҒАН

Телеграмм-бот
ERIQkaz_bot

Телефон
+7 7172 99 99 12

Пошта
ncpkaz@economy.kz

ҰБО, өтініштерді қарау рәсімі туралы ақпаратты және басқа да пайдалы материалдарды мына жерден табуға болады

<http://ncp.economy.kz>

<http://economy.kz>